

IZVJEŠTAJ O POČETNOJ EVALUACIJI

**PROMOVISANJE ZDRAVIJIH ŽIVOTNIH STILOVA
MEĐU MLADIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
OSPORAVANJEM RODNIH STEREOTIPA, faza III –
PROJEKAT INICIJATIVA MLADIĆA III (YMI)**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

IZVJEŠTAJ O POČETNOJ EVALUACIJI

PROMOVISANJE ZDRAVIJIH ŽIVOTNIH STILOVA MEĐU MLADIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
OSPORAVANJEM RODNIH STEREOTIPA, faza III – PROJEKAT INICIJATIVA MLADIĆA III (YMI)

januar 2022.

SADRŽAJ

- 1 UVOD
- 2 Svrha početnog istraživanja
- 3 METODA
- 3 Ispitanici
- 6 Instrumenti i procedure
- 7 Ograničenja
- 8 REZULTATI
- 8 Rodni odnosi
- 10 Zdravlje
- 10 Traženje ljekarske pomoći, alkohol, pušenje i upotreba supstanci
- 12 Mentalno zdravlje
- 14 Seksualno i reproduktivno zdravlje
- 17 Nasilje
- 18 Iskustvo sa vršnjačkim nasiljem
- 20 Rodno zasnovano nasilje i nasilje u vezama
- 23 Društvene aktivnosti i aktivnosti u slobodno vrijeme
- 24 ZAKLJUČCI I PREPORUKE
- 24 Rodni odnosi
- 24 Zdravlje
- 26 Iskustvo sa nasiljem
- 27 Rodno zasnovano nasilje i nasilje u vezama
- 28 Društvene aktivnosti
- 28 Specifičnosti vezane za rod i mjesto stanovanja
- 29 Opšti zaključak

UVOD

Projekat Inicijativa mladića – Promovisanje zdravijih životnih stilova među mladima u Bosni i Hercegovini osporavanjem rodnih stereotipa, Faza III ili Inicijativa mladića III (YMI III) se oslanja na sveobuhvatne i programske napore CARE-a u borbi protiv interpersonalnog i rodno zasnovanog nasilja (RZN) kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost u Bosni i Hercegovini. Projekat YMI III biće implementiran u Bosni i Hercegovini, usmjeren na mlade, naročito mladiće i djevojke podložne nasilju i njihovom antisocijalnom ponašanju jačanjem relevantnih vještina, znanja i stavova koji vode ka poboljšanju ponašanja u vezi sa rodno pravednim normama i nenasiljem. Projekat koji CARE Balkan implementira nastavlja sa izgradnjom pozitivnih promjena u stavovima i ponašanju kod mladih srednjoškolskog uzrasta koje se direktno odnose na zdravlje, nasilje i rodnu ravnopravnost.

Rodno transformativni program, u okviru projekata Inicijativa mladića, započet 2006. godine i podržan od strane Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) u posljedne tri faze, dao je izuzetan doprinos omogućavanju pozitivnih i mirnih društava i zdravog okruženja za mlade u Bosni i Hercegovini (BiH), kao i u regionu Zapadnog Balkana u saradnji sa Austrijskom razvojnom agencijom, CARE Njemačka i Oak fondacijom iz Švajcarske.

Treća faza (2021-2023) će biti fokusirana na izradu opipljivih, dugoročnih sistemskih rješenja, a ključna je zvanična integracija Programa Y (za srednje škole) i Programa E (za više razrede osnovnih škola) kao dio nastavnih planova i programa nakon završetka trajanja projekta u cijeloj Bosni i Hercegovini kao rezultat intenzivne saradnje sa ministarstvima obrazovanja (Ishod 1). CARE i njegovi partneri IPD – Institut za populaciju i razvoj iz Sarajeva, Perpetuum Mobile – Institut za razvoj mladih i zajednice iz Banjaluke i Snaga Mladih iz Mostara će nastaviti da se oslanjaju na postignuća prve dvije faze i osiguraju realizaciju

adekvatnih rješenja koja će trajati duže od životnog vijeka projekta.

Ovo će biti postignuto radom na institucionalizaciji, standardizaciji i osiguranju kvaliteta sveobuhvatnog Programa Y u srednjim školama, kao i pilotiranjem i implementacijom Programa E za obrazovanje o zdravim životnim stilovima u osnovnim školama u BiH. Nadalje, YMI III će nastaviti da utire put društvenim promjenama u BiH obezbjeđivanjem podrške izgradnji pokreta/koalicija kroz razvoj novih saveza koji uključuju nastavnike, roditelje, univerzitete, predstavnike medija, mlade ljudi i građane u podržavanju programa obrazovanja iz oblasti životnih vještina usmjerenog na rodnu ravnopravnost (Ishod 2).

SVRHA POČETNOG ISTRAŽIVANJA

Početno istraživanje je sprovedeno kako bi se doprinijelo sveobuhvatnom razumijevanju stava među mladićima i djevojkama u bosanskohercegovačkom društvu (iz Banjaluke, Sarajeva, Mostarske regije, Tuzle, Brčkog, Bijeljine i Istočnog Sarajeva) koji učestvuju u programu prevencije rodno zasnovanog nasilja, promocije rodne ravnopravnosti i zdravih životnih stilova, u početnoj fazi projekta, kako bi razradili naučene lekcije i dali preporuke za dalje djelovanje. Sproveli smo početno istraživanje sa navedenim ciljnim grupama kako bismo ocijenili kako se osjećaju, razmišljaju i koliko znaju o temama koje obrađujemo kroz naš rad, koristeći anketu kao alat u procesu. Ključna istraživačka pitanja koja čine osnovu ovog istraživanja su:

1. Kakva su mišljenja mladića i djevojaka o rodnim ulogama i stavovima?
2. Kakva je situacija kod mladića i djevojaka u vezi sa zdravljem, uključujući upotrebu alkohola, pušenje, zloupotrebu supstanci, seksualnost i reproduktivno zdravlje?
3. Kakvo je iskustvo mladića i djevojaka u odnosu na pretrpljeno i počinjeno nasilje, i nasilje u vezi?

CARE namjerava da procijeni nivo znanja, stavove i ponašanja mladih sproveđeći ankete koje ispitanići sami popunjavaju prije i nakon intervencije, tako da se može napraviti poređenje i procjena rezultata projekta i doprinijeti sveobuhvatnoj završnoj evaluaciji projekta.

METODA

Kako bismo dobili detaljne informacije od mladića i djevojaka na najefikasniji način, koristili smo upitnik koji su ispitanici sami popunjavalii u početnom istraživanju na mjestima intervencije. Većina ispitanika je popunila upitnik putem online platforme. Učenici koji nisu imali pametni telefon popunjavalii su štampane upitnike. Sproveli smo ankete koje su ispitanici sami popunjavalii među svim ciljnim grupama na mjestima intervencija, prije nego što su naši partneri počeli sa intervencijama, tako da se u kasnijoj fazi može napraviti poređenje šta se promijenilo. Istraživanje se sprovodi u saradnji između CARE-a, lokalnih partnerskih nevladinih organizacija i konsultanta. Lokalne partnerske NVO su obezbijedile dozvole nadležnih ministarstava i institucija za ulazak u škole i sprovođenje prikupljanja podataka. Vodeću koordinacionu ulogu imao je projektni menadžer CARE-a.

ISPITANICI

Starosna grupa ispitanika bila je slična na svim lokacijama (Banja Luka, Bijeljina, Brčko, Istočno Sarajevo, Mostarska regija, Sarajevo i Tuzla). Većina ispitanika bili su mladići i djevojke, starosti od 15-16 godina. Većina ih je bila u prvom ili drugom razredu srednje škole. U istraživanju je učestvovalo 275 mladih iz Banjaluke, 87 iz Bijeljine, 110 iz Brčkog, 112 iz Istočnog Sarajeva, 602 iz Mostarske regije, 178 iz Sarajeva i 135 iz Tuzle, dok 12 ispitanika živi u nekim drugim gradovima. Ukupno je u ovom istraživanju učestvovalo 861 mladića i 623 djevojka. Dvadeset tri ispitanika nije navelo svoj rod i kategorisali su se kao „ostali (nebinarni)“, dok 89 nije odgovorilo na ovo pitanje. To znači da je ukupan broj ispitanika u anketi bio 1600. Više detalja, uključujući neke socio-demografske karakteristike, predstavljeno je u sljedećoj tabeli i grafikonima.

Tabela 1

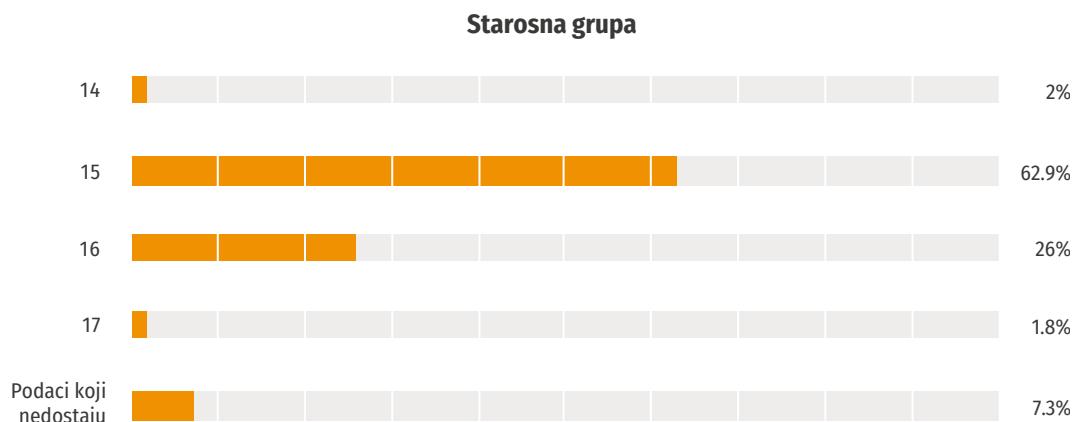
Broj mladića i djevojaka ispitanika iz svih gradova

Grad	Mladići	Djevojke	Ostalo / nebinarni	Ukupno po gradu
Banja Luka	189	82	4	275
Bijeljina	49	36	2	87
Brčko	85	23	2	110
Istočno Sarajevo	23	87	2	112
Mostarska regija	333	264	5	602
Sarajevo	75	102	1	178
Tuzla	97	33	5	135
Neki drugi grad	10	0	2	12
Ukupno	861	627	23	1511

Napomena. Nedostaju podaci za 89 ispitanika. Autor.

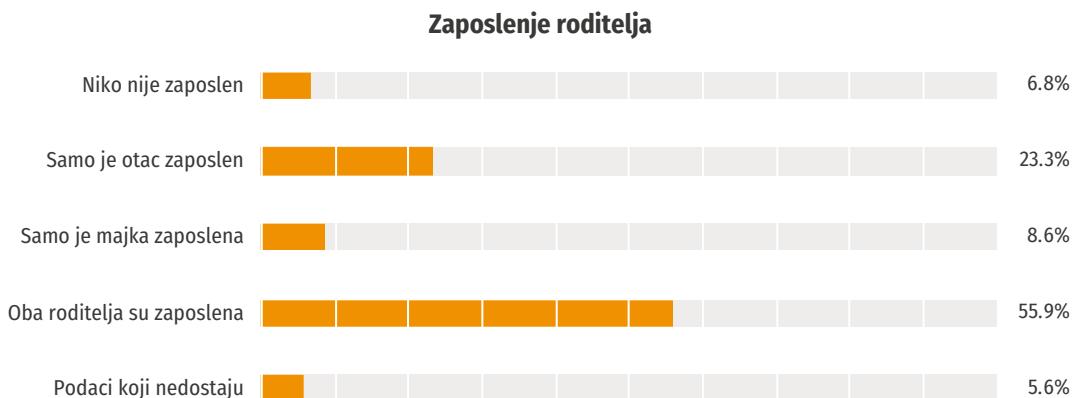
Grafikon 1

Starost ispitanika

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Grafikon 2
Zaposlenje roditelja

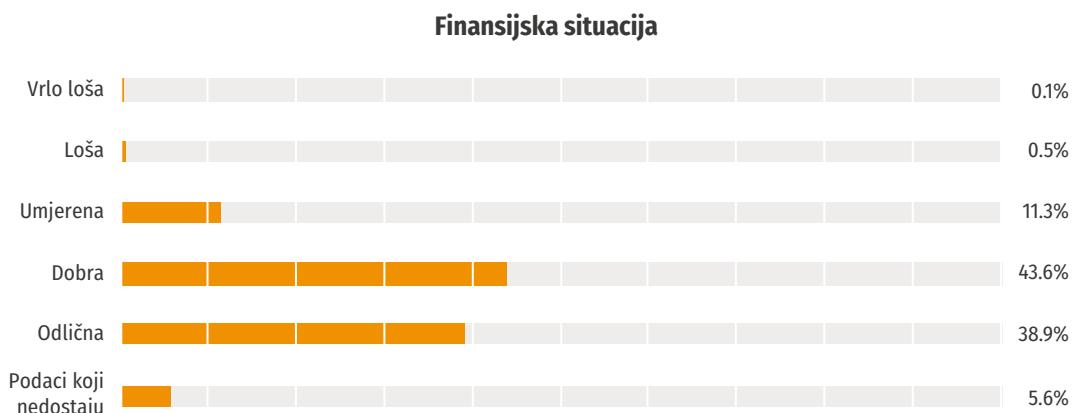

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U grafikonu br. 2, vidimo da najveći broj ispitanika (oko 56%) ima roditelje koji su oboje zaposleni, 23,3% živi u porodici u kojoj je samo otac zaposlen, a 9% u kojoj je zaposlena samo majka. Oko 7% živi u porodici u

kojoj nijedan roditelj nije zaposlen. Možemo zaključiti da u značajnom broju porodica (oko 44%) jedan ili oba roditelja nisu zaposleni, što ukazuje na potencijalno problematičnu socijalnu situaciju u porodicama u BiH.

Grafikon 3
Procjena finansijske situacije porodice

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Suprotno gore navedenim podacima su rezultati o percepciji finansijske situacije porodice. Rezultati pokazuju da samo 0,6% ispitanika navodi da im je finansijska situacija loša, a 11,3% da je umjerena. Blizu 44% ocjenjuje je dobrom, a 39% odličnom. Tako je oko 83% ispitanika zadovoljno svojom finansijskom situacijom.

Uzimajući u obzir objektivne podatke o socijalnom standardu i prosječnim platama u BiH, možemo pretpostaviti da ovi podaci nisu baš realni, a posljedica su stida mladih ispitanika da otvoreno iznose svoje finansijske probleme sa kojima se njihove porodice potencijalno suočavaju.

INSTRUMENTI I PROCEDURE

Donesena je odluka da se koriste ankete koje ispitanici sami popunjavaju, a ne ankete koje popunjavaju anketari, kako bi se prikupile lične i osjetljive informacije od velikog broja mladića i djevojaka u više školskih okruženja. U razvoju instrumenta ankete, tim je izbalansirao složene zahtjeve evaluacije sa potrebom da upitnik bude kratak i jednostavan. To je posebno uključivalo obezbjeđivanje da mladići i djevojke razumiju pitanja i znaju kako da odgovore na njih. Anketa je bila prethodno testirana u svim gradovima i u skladu sa tim su izvršena prilagođavanja prije sprovođenja početnog istraživanja.

Na početku istraživanja sakupljači podataka su objasnili anketu, proces pristanka i dobili pismenu saglasnost od svakog učenika. Svi učesnici istraživanja dali su pristanak za učešće. Iako nisu prikupljeni lični identifikatori, svakom učeniku je dodijeljen jedinstveni kôd kako bi se povezali odgovori iz početnog i završnog istraživanja.

Istraživanje je prvenstveno sprovedeno online, putem online platforme KA. Ova metoda je korištena zbog niza izazova i problema uzrokovanih pandemijom COVID-19. Naime, bilo je upitno da li će ispitanici u svim gradovima pohađati nastavu u školskim prostorijama u periodu sprovođenja ankete. U nekim gradovima i školama bilo je praktičnije sprovesti anketu korištenjem štampanih upitnika. Zbog toga, 305 ispitanika u BiH je ispunilo odštampane upitnike, uglavnom zato što im je internet veza u školi bila slaba, ili učenici nisu imali pametni telefon.

Upitnik kojeg ispitanici sami popunjavaju je uspješno zadovoljio potrebe ovog istraživanja. Sakupljači podataka su rekli da su mladići i djevojke, dok su ispunjavali ankete, čitali i nije im bilo neugodno da postavljaju pitanja. Nije bilo prijava da su mladići i djevojke anketu tretirali kao test niti su zabilježeni značajni problemi u vezi sa procedurama popunjavanja ankete.

U cilju prikupljanja informacija neophodnih za evaluaciju, kao i uspostavljanja osnovnog razumijevanja situacije od strane ovih mladića i djevojaka, upitnik je podijeljen u nekoliko dijelova. Ti dijelovi su bili sljedeći:

- › Opšte informacije: uključena su pitanja o porodici, domu, demografiji, socioekonomiji;
- › Rodni odnosi, mišljenja o muškarcima i ženama: uključeno je 17 glavnih stavki sa GEM skale. GEM skala je široko korišten i testiran instrument koji je pokazao ogromnu pouzdanost u procjeni u kojoj mjeri muškarci i žene „povjeruju u“ ili podržavaju neravnopravan stav ili ravnopravniji stav o muško-ženskim odnosima. Skala je potvrđena u više od 15 zemalja. Stavke se kreću od izjava o ulogama muškaraca i žena u kući, u vezama, prihvatanju nasilja nad ženama i stavovima prema homoseksualnosti;
- › Zdravlje: uključena su pitanja o traženju ljekarske pomoći, pušenju, (zlo)upotrebi alkohola i supstanci; pitanja o znanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, stavovima prema kontracepciji, HIV-u i polno prenosivim infekcijama (PPI); stanju mentalnog zdravlja mjerenim standardizovanom skalom MHI 5 (inventar mentalnog zdravlja);
- › Pitanja o doživljenom i počinjenom nasilju, rodno zasnovanom nasilju, nasilju u vezi;
- › Pitanja o društvenim i slobodnim aktivnostima mladića i djevojaka.

Instrumenti za mladiće i djevojke bili su isti. Plan je da se istraživanje ponovi nakon implementacije programa.

U okviru statističke analize izračunali smo mjere deskriptivne statistike, učestalosti i procente. Rezultati se izračunavaju, analiziraju i prikazuju posebno za sve gradove, a posebno za mladiće i djevojke.

OGRANIČENJA

Korištenje ankete koju ispitanici sami popunjavaju može se smatrati snagom kao i ograničenjem. Omogućavajući mladićima i djevojkama da sami popunjavaju anketu, oni bi mogli biti spremniji da podijele osjetljive ili privatne informacije nego u intervjuu licem u lice. Međutim, potencijalni problem sa anketama koje ispitanici sami popunjavaju je taj što mladići i djevojke možda ne razumiju pitanja i možda neće moći da traže od sakupljača podataka pojašnjenje zbog neugodnosti, zabrinutosti za privatnost, itd. Uloženi su napori da se smanji ovo ograničenje prethodnim testiranjem ankete sa sličnom grupom mladića i djevojaka kako bi se osiguralo razumijevanje/jednostavnost, i prisustvom sakupljača podataka tokom sprovođenja ankete.

Nije sjajno što je jedan broj ispitanika anketu popunjavao online, a jedan broj putem štampanih upitnika. Bilo bi bolje da su svi popunjavali upitnike na isti način, ali to jednostavno nije bilo moguće zbog različitih informatičkih uslova u različitim školama.

Jedno od ograničenja istraživanja bilo je postojanje šifri na upitnicima. Svi upitnici su imali šifre koje bi nam

trebale omogućiti da povežemo upitnik iz početnog i završnog istraživanja. Samo prikupljanje podataka je uglavnom prošlo dobro. U pojedinim razredima učenici su imali primjedbe da upitnici sadrže brojeve/šifre i izrazili su sumnju u anonimnost upitnika. Sakupljači podataka pokušali su da riješe ovaj problem objašnjavajući nekoliko puta da je to u stvari anonimno i da niko neće upariti imena sa šiframa, niko to neće koristiti da ih prijavi nastavnicima ili roditeljima itd.

Jedno od ograničenja je proces prikupljanja podataka u Bijeljini, koji se odvijao u dva navrata, sa određenim zakašnjenjem u odnosu na druge gradove. Posljedica ovog procesa ili nekih drugih faktora je da se rezultati po nekim pitanjima značajno razlikuju od rezultata u drugim gradovima.

Jedan od problema je što neki učenici nisu poznавали određenu terminologiju koja se koristi u upitniku. Neki nisu znali šta znači: SIDA, HIV, kontracepcija. Ove probleme su riješili sakupljači podataka objašnjavajući značenje ovih riječi.

REZULTATI

Predstavljemo rezultate po tematskim oblastima: rod, zdravlje, nasilje, slobodno vrijeme. Rezultati za mladiće i djevojke prikazani su u tabelama posebno, kao i posebno za svaki grad. Ispod tabela, prvo se komentarišu rezultati za mladiće, a zatim za djevojke.

RODNI ODNOSSI

Sljedeće tabele predstavljaju rezultate stavova prema rodnim odnosima. Grupisali smo ih u tri kategorije stavova: rodne uloge, rodne norme i stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije. Komponente koje se odnose na nasilje i rodno zasnovano nasilje biće predstavljene u poglavlju o nasilju.

Tabela 2
Rodni stavovi mladića

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Najvažnija uloga žene je da brine o kući i kuva za svoju porodicu.	42,9	0,0	47,6	30,4	28,3	9,7	40,2
Mijenjanje pelena, kupanje i hranjenje djece su odgovornost majke.	39,8	2,0	46,4	39,1	38,6	34,2	38,5
Muškarac treba da ima konačnu riječ o odlukama u kući.	48,1	24,5	51,2	52,2	47,3	44,7	48,4
Prihvatljivije je da mladić pobjegne sa časa nego djevojka.	17,1	18,4	31,0	39,1	28,4	18,5	16,5
U redu je da muškarci plaču i pokažu svoje emocije pred drugima.	78,7	18,4	68,0	43,5	65,1	76,3	77,3
Najznačajnije osobine muškarca su fizička snaga i moć.	40,8	4,1	42,8	30,4	32,1	40,9	44,3
Imao/la bih prijatelja homoseksualca.	8,7	4,1	10,7	13,0	11,3	22,4	10,3
U redu je udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako flertuje sa mnom.	65,1	4,1	56,2	69,6	58,3	41,3	58,8
Bilo bi me sramota da imam sina homoseksualca.	69,4	6,3	71,9	82,6	72,2	67,1	65,9

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Prethodna tabela prikazuje stavove prema rodnim ulogama, normama i homofobiji. U većini gradova rezultati su slični, sa izuzetkom Bijeljine. Mladići u ovom gradu generalno su izrazili više rodno ravnopravnih stavova, ali primjećujemo i kontradiktornost u rezultatima po nekim pitanjima rodne ravnopravnosti. Ovo može biti posljedica toga što učesnici u ovom gradu nisu dovoljno ozbiljno popunjavali upitnik. Stoga ćemo se pretežno fokusirati na komentarisanje rezultata u drugim gradovima.

Stavovi o rodnim ulogama, u gotovo svim gradovima, pokazuju da se između 30% i 50% mladića, pa čak i više, slaže sa tvrdnjama iz upitnika. Oko 30-40% mladića smatra da žene treba da obavljaju kućne poslove i brinu o djeci. Blizu 50% mladića smatra da muškarci trebaju biti ti koji donose najvažnije odluke u porodici.

Dakle, značajan procenat mladića ima nejednake stavove o rodnim ulogama.

Kada su u pitanju rodne norme, situacija je slična. Oko 30-40% mladića izražava rodno nejednake norme.

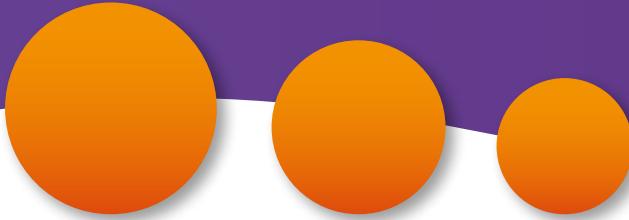
Homofobija je prilično prisutna kod mladića. Oko 60-90% mladića, pa čak i više, pokazuje netrpeljivost prema homoseksualcima. Većina mladića (40-70%) se slaže da je u redu udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako flertuje sa njima.

Kada pogledamo rezultate po gradovima, možemo primijetiti da nema većih konzistentnih razlika (osim Bijeljine). Jedino što je netrpeljivost prema homoseksualcima nešto manje prisutna kod mladića iz Sarajeva i Bijeljine.

Tabela 3
Rodni stavovi djevojaka

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Najvažnija uloga žene je da brine o kući i kuva za svoju porodicu.	30,5	0,0	21,7	9,2	17,1	12,9	12,6
Mijenjanje pelena, kupanje i hranjenje djece su odgovornost majke.	44,0	5,6	34,8	21,8	29,3	21,0	25,0
Muškarac treba da ima konačnu riječ o odlukama u kući.	20,1	0,0	17,3	19,5	14,8	7,0	12,5
Prihvatljivije je da mladić pobjegne sa časa nego djevojka.	21,0	8,4	13,0	14,9	11,7	8,9	12,6
U redu je da muškarci plaču i pokažu svoje emocije pred drugima.	85,1	61,1	95,7	94,2	91,9	99,0	93,7
Najznačajnije osobine muškarca su fizička snaga i moć.	22,5	0,0	13,0	11,5	17,9	11,3	12,5
Imao/la bih prijatelja homoseksualca.	47,6	51,4	47,8	70,9	37,3	55,5	71,9
U redu je udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako flertuje sa mnom.	25,3	2,9	17,3	4,6	12,6	7,1	9,4
Bilo bi me sramota da imam sina homoseksualca.	24,7	8,4	34,8	23,0	37,2	33,2	15,6

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Kada su u pitanju rodne uloge, stavovi djevojaka su nešto bolji nego stavovi mladića. Djevojke iz Bijeljine iskazale su značajno rodno ravnopravnije stavove od djevojaka iz drugih gradova. U većini gradova između 7% i 30% djevojaka pokazuje rodno neravnopravne stavove. U većini slučajeva i gradova, čak 15% djevojaka podržava rodno neravnopravne norme. Ovo je vjerovatno posljedica psihološke internalizacije stereotipa. Osobe koje su duže vrijeme izložene određenim etiketama počinju internalizirati te etikete, odnosno predrasude prema sebi.

Možemo primjetiti da djevojke iz Banjaluke (pored Bijeljine) imaju najviše rodno neravnopravnih stavova.

Stavovi djevojaka prema homoseksualcima su otvoreni nego stavovi mladića. Između 37% i 72% djevojaka iz svih gradova navodi da bi prihvatile homoseksualnu osobu za prijatelja. Između 15% i 35% djevojaka izjavilo je da bi ih bilo sramota da im sin bude homoseksualac.

Možemo zaključiti da značajan broj mlađih, posebno mladića, izražava rodne stereotipe. Nejednakost je najviše izražena u domenu homofobije i rodnih uloga uopšte.

ZDRAVLJE

U okviru dijela o zdravlju predstavićemo rezultate o upotrebi psihoaktivnih supstanci, seksualnom i reproduktivnom zdravlju i mentalnom zdravlju.

Traženje ljekarske pomoći, alkohol, pušenje i upotreba supstanci

Tabela 4
Pijenje, pušenje cigareta i marihuane – mladići i djevojke

Ponašanja		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Trenutno puši cigarete	M	16,0	24,0	18,1	22,7	17,3	7,9	13,4
	D	21,0	5,6	0,0	4,6	9,1	8,0	6,3
Konzumira alkohol (nekoliko puta mjesечно ili više)	M	37,8	0,0	26,2	40,9	13,9	14,4	13,4
	D	30,8	0,0	4,3	17,2	7,2	6,0	0,0
Opija se (jednom mjesечно ili više)	M	27,4	2,0	27,4	36,3	15,3	11,9	12,4
	D	23,4	0,0	4,3	8,0	9,1	7,0	3,1
Pušio/la je marihanu u posljednja 3 mjeseca	M	5,3	14,3	3,6	9,1	3,3	2,6	3,1
	D	7,3	2,8	0,0	1,1	0,8	3,0	6,3

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

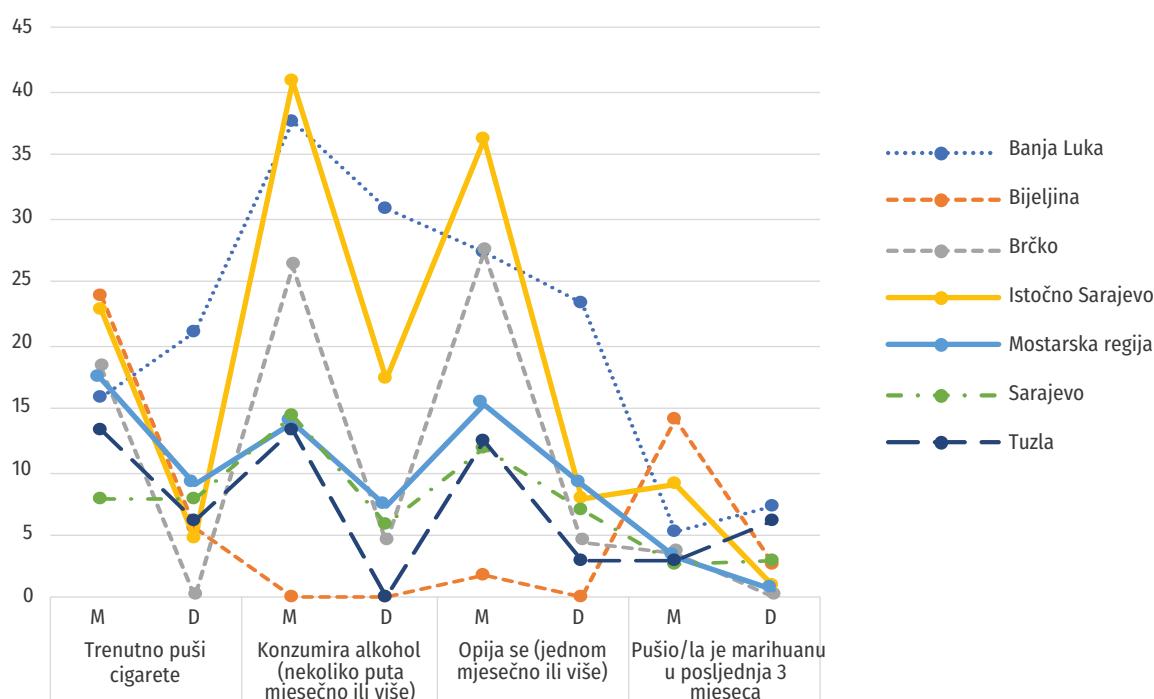
Do 24% mladih puši cigarete. Najviše puše mladići iz Bijeljine i Istočnog Sarajeva, i djevojke iz Banjaluke, dok najmanje puše mladići iz Sarajeva i djevojke iz Brčkog.

Najveća razlika između gradova je u upotrebi alkohola. Između 26% i 41% mladića iz Banjaluke, Istočnog Sarajeva i Brčkog piće alkohol (nekoliko puta mjesечно ili više). Manji procenat mladića (oko 14%) iz Sarajeva, Tuzle i Mostara navodi da pije. Prema rezultatima, najmanji procenat je u Bijeljini. Djevojke piju manje od mladića, ali su odnosi između gradova slični. Sličan procenat je i kod mladića koji tvrde da se opijaju.

Očekivano, marihuana se manje koristi. U većini gradova marihuanu je koristilo 3-9% mladića i do 7% djevojaka. Izuzetak je Bijeljina, gdje 14% mladića potvrđuje da je konzumiralo marihuanu. Zanimljiv podatak (u dodatnoj analizi) je da znatno veći procenat mladića i djevojaka (6-22%) ima prijatelje koji koriste opijate. To može ukazati na činjenicu da je stvarni postotak mladih koji puše marihuanu veći, ali to u anketi ne žele priznati.

Iz prethodne tabele vidjeli smo da su u većini slučajeva mladići koristili psihohemikalne supstance više od djevojaka. Rezultati o ovim temama mogu se jasnije vidjeti na grafikonu.

Grafikon 4
Mladi i upotreba supstanci

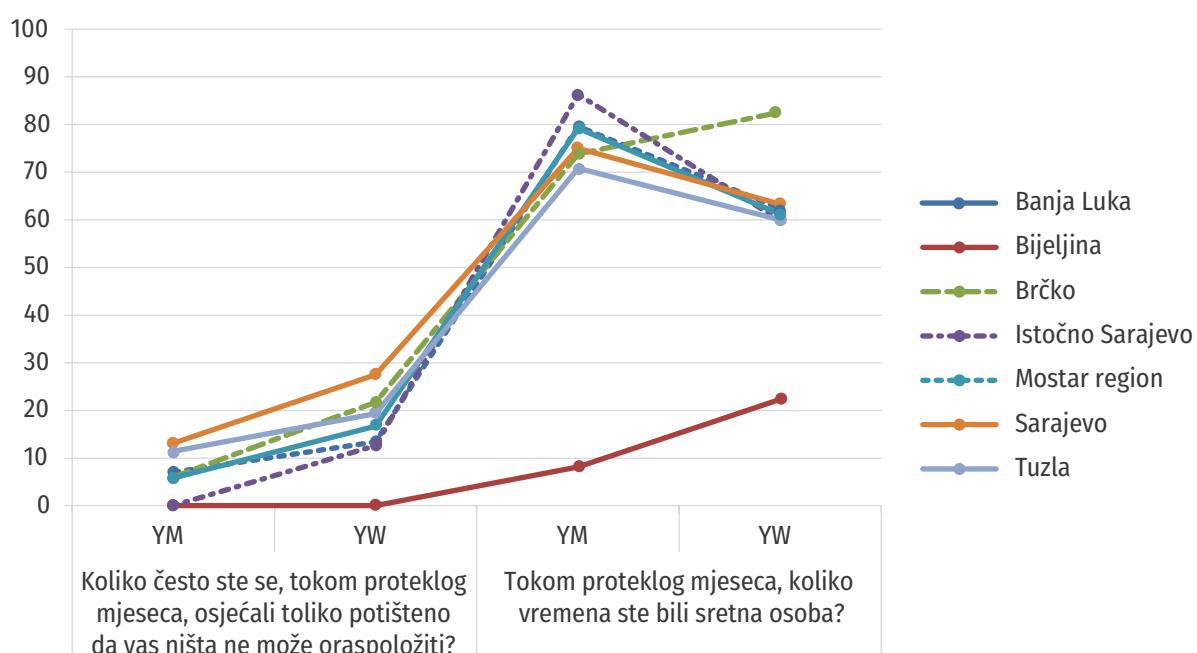

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Mentalno zdravlje

Grafikon 5

Mentalno zdravlje mladića i djevojaka tokom proteklog mjeseca (većinu vremena ili cijelo vrijeme)

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Pitali smo mlade u kojoj mjeri se osjećaju sretnima i koliko često doživljavaju bespomoćnost (toliko su se osjećali potištenu da ih ništa ne može oraspoložiti). Slični rezultati postignuti su u većini gradova, osim u Bijeljini. U tom gradu mladi ljudi ne pokazuju znake bespomoćnosti, ali je čudno da procenat onih koji se osjećaju sretnima nije visok (8% mladića i 22% djevojaka).

U ostalim gradovima, u izjavi o mentalnom zdravlju, stanje sreće koje su djevojke i mladići iskusili u mjesecu prije istraživanja dominira u sljedećoj mjeri: 71-86% mladića i 60-82% djevojaka. Do 13% mladića i 12-

27% djevojaka ispoljava bespomoćnost. Dakle, lošija psihička stanja bila su češća kod djevojaka nego kod mladića.

Pitali smo i učesnike ankete kome idu kada imaju psihičkih problema. Među onima koji traže pomoć, većina je onih koji traže pomoć od svojih prijatelja. Mladići odlaze kod svojih muških i ženskih prijatelja i oba roditelja, dok djevojke najčešće odlaze kod prijateljica, majke i potom oba roditelja. Samo nekoliko njih je reklo da bi razgovarali samo sa ocem. Većina učesnika ankete je istakla da imaju 2-5 prijatelja kojima se mogu obratiti.

Tabela 5
Samopoštovanje mladića i djevojaka

Izjave		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Zadovoljan/na sam svojim tijelom.	M	57,3	51,0	51,8	66,7	58,2	64,9	52,1
	D	47,6	57,1	63,6	60,9	59,7	49,5	48,4
Kada sam u grupi prijatelja, osjećam se manje vrijednim od njih.	M	8,1	0,0	1,2	4,8	4,0	5,4	2,1
	D	9,8	0,0	9,1	3,4	6,9	12,4	9,7
Mnogo stvari radim dobro.	M	61,1	59,2	50,0	50,0	64,9	56,8	62,5
	D	46,3	82,4	27,3	53,5	61,2	54,1	38,7
Ostvarujem većinu ciljeva koje sam zacrtao/la.	M	72,7	10,2	50,0	61,9	55,6	59,5	67,7
	D	48,1	40,0	50,9	47,1	57,3	54,1	51,6
Ponekad mislim da nisam ni za šta.	M	25,3	14,3	17,9	19,0	14,8	20,3	21,9
	D	34,1	0,0	18,2	37,9	32,4	34,7	32,3

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U gornjoj tabeli možemo vidjeti rezultate koji se odnose na samopoštovanje. Generalno, većina mladih (50-70% mladića i 40-60% djevojaka) je izrazila zadovoljstvo sobom, svojim izgledom i ostvarenjem ciljeva. Otprilike 1-8% mladića i 3-12% djevojaka pokazuju značajne probleme sa samopoštovanjem i osjećaju da su manje vrijedni od drugih.

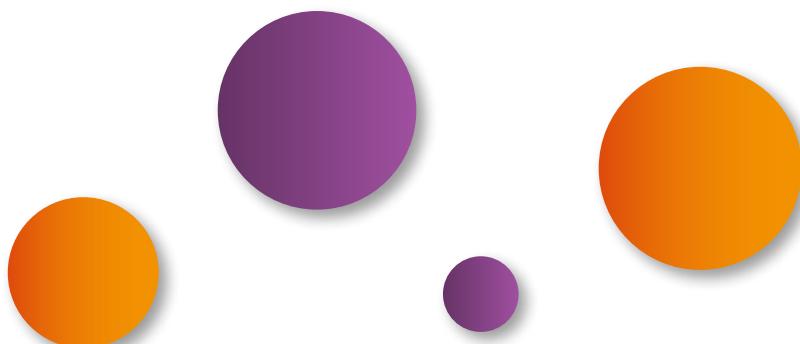
Seksualno i reproduktivno zdravlje

Tabela 6

Znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju (procenat TAČNIH odgovora)

Izjave		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Žena ima veće šanse da zatrudni na polovini menstrualnog ciklusa.	M	22,8	2,0	18,0	4,5	7,9	8,1	8,3
	D	20,7	14,3	8,7	25,3	16,0	9,7	9,7
Testosteron je hormon koji utiče na razvoj muških sekundarnih karakteristika.	M	38,7	61,2	56,0	54,5	42,0	60,8	41,1
	D	22,5	62,9	26,1	25,0	25,9	34,1	24,1
Žena NE može zatrudniti prvi put kada ima seksualni odnos.	M	54,9	95,9	65,2	45,5	50,8	68,9	51,6
	D	47,6	91,7	39,1	62,8	53,4	65,3	61,3
HIV i AIDS nisu isto.	M	24,0	36,7	29,8	27,3	28,7	53,3	26,8
	D	23,2	62,9	17,4	10,7	18,7	49,5	30,0
Ljudi se mogu zaraziti virusom HIV-a ako dijele hranu sa osobom koja ima HIV.	M	36,8	61,2	36,9	27,3	24,2	40,0	14,4
	D	31,6	65,7	39,1	49,4	23,0	45,7	12,9
Sve polno prenosive infekcije imaju neke simptome vidljive golim okom.	M	35,9	2,0	41,7	22,7	27,1	39,2	28,9
	D	34,1	62,9	30,4	39,3	32,4	42,2	26,7
Prekinuti snošaj je vrlo pouzdan način za sprečavanje trudnoće.	M	22,7	95,8	33,3	27,3	16,2	20,8	12,6
	D	22,8	85,7	21,7	33,7	27,5	36,6	16,1
Isti kondom se može koristiti nekoliko puta.	M	81,0	98,0	80,7	72,7	79,3	83,6	83,2
	D	80,0	88,9	78,3	76,7	72,5	80,0	67,7

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Ova tabela prikazuje rezultate znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontraceptivnim sredstvima i polno prenosivim infekcijama.

Prve tri izjave se odnose na reproduktivno zdravlje. Procenat tačnih odgovora dosta varira. Od 2% do 22% ispitanika zna u kom periodu u mjesecu žena može lakše da zatrudni, dok znatno veći procenat (39-96%) zna da je moguće zatrudniti tokom prvog odnosa. Ulogu testosterona prepoznalo je 39-61% mladića i 23-63% djevojaka.

Za većinu stavki o znanju o HIV-u i drugim polno prenosivim infekcijama, tačan odgovor je dalo 20-65% učesnika ankete.

Kada je riječ o sprečavanju trudnoće, između 22% i 37% učesnika ankete iz većine gradova (osim Bijeljine)

smatra da prekinuti snošaj nije pouzdan način za sprečavanje trudnoće. U Bijeljini je procenat tačnih odgovora do 96%. Znatno veći procenat ispitanika (72% do 98%) je svjestan da se kondom ne može koristiti više od jednom.

U većini slučajeva možemo zaključiti da procenat tačnih odgovora varira između 20% i 50%. Ne postoje konzistentne razlike s obzirom na rod. Mladi u Bijeljini su u većini slučajeva imali veći procenat tačnih odgovora u odnosu na mlađe iz drugih gradova.

Dakle, ima dosta prostora za napredak na ovim važnim temama, pa u budućim obrazovnim aktivnostima pažnju treba posvetiti ovoj oblasti.

Tabela 7
Kontracepcija u praksi

Opcije		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Još uvijek nisam imao/la snošaj.	M	68,7	87,8	75,6	76,2	83,7	80,0	79,8
	D	89,0	94,4	100,0	94,0	97,3	95,7	93,3
Nismo koristili kontracepciju.	M	12,6	0,0	6,1	9,5	4,6	2,9	4,3
	D	6,1	0,0	0,0	1,2	1,9	2,1	3,3
Koristili smo kontracepciju.	M	18,7	12,2	18,3	14,3	11,7	17,1	16,0
	D	4,9	5,6	0,0	4,8	0,8	2,1	3,3

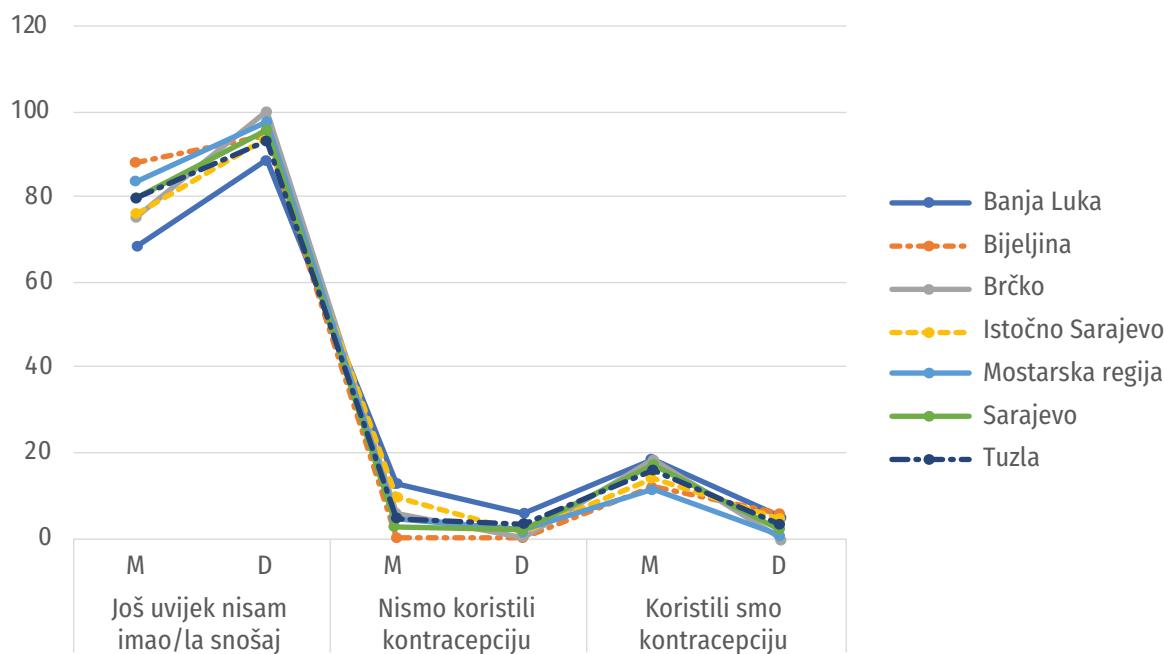
Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U ovoj tabeli vidimo procenat mlađih koji su imali seksualne odnose i da li su koristili zaštitu ili ne. Velika većina mladića (68-84%) i djevojaka (89-100%) navodi da nisu imali snošaj. Među onima koji su imale snošaj

veći je procenat onih koji su koristile kontraceptivna sredstva. Uprkos tome, ovi podaci ukazuju na potrebu edukacije o upotrebi kontraceptivnih sredstava. Na grafikonu možemo vidjeti jasniji pregled.

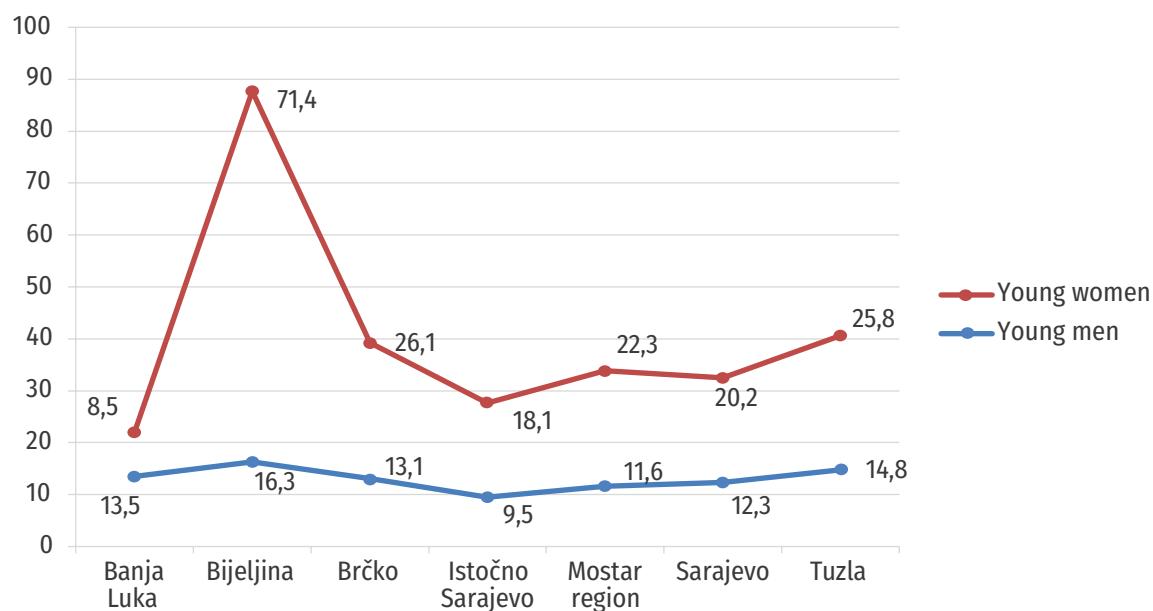

Grafikon 6
Snošaj i kontracepcija

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Grafikon 7
Posjeta ljekaru (IKAD) radi provjere seksualnog i reproduktivnog zdravlja

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U ovoj tabeli možemo vidjeti u kojoj mjeri su mladići i djevojke posjećivali ljekara radi provjere seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Vidimo da velika većina (osim djevojaka u Bijeljini) i mladića i djevojaka (74-91%) ni-

kada nije bila na ovakvom pregledu. Ovo je pomalo čudno, pogotovo to da djevojke nikada nisu išle kod ginekologa nakon što im je menstrualni ciklus počeo.

NASILJE

Tabela 8

Stavovi prema nasilju (% onih koji se slažu sa sljedećim tvrdnjama)

Izjave		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Jedan šamar je vrsta nasilja.	M	56,5	93,8	51,8	60,8	62,8	52,6	61,8
	D	77,6	86,2	91,3	86,2	84,7	77,3	78,1
Vrijeđanje i nazivanje nekoga pogrdnim imenima ne može se smatrati nasiljem.	M	24,6	2,0	21,7	13,6	18,4	14,7	23,7
	D	16,0	2,8	13,0	6,9	15,6	12,4	19,4
Normalna je stvar da roditelji fizički kažnjavaju i udaraju svoju djecu.	M	21,3	2,0	18,1	9,1	11,6	16,0	11,6
	D	7,4	0,0	0,0	2,3	3,0	3,0	3,2
Ako bi me neko pozvao da se pridružim tučnjavi, bilo bi me sramota da odustanem od tučnjave.	M	27,9	10,2	24,1	22,7	25,9	26,7	15,6
	D	11,1	2,8	4,3	4,7	5,0	4,1	0,0
Nasilje je ponekad jedini način da se riješe neki problemi.	M	37,2	8,2	37,3	36,4	36,9	41,3	29,9
	D	11,1	0,0	0,0	14,0	9,1	12,2	3,2
Ako se dogodi nasilje među mladima, u vezi ili porodici, najbolje je ne razgovarati o tome sa drugima.	M	36,5	91,8	34,9	31,8	32,1	38,7	40,2
	D	25,9	69,4	43,5	26,4	24,9	25,0	29,0

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U ovoj tabeli prikazani su rezultati o stavovima prema različitim oblicima nasilja. Rezultati u Bijeljini se značajno razlikuju od ostalih gradova i komentarisaćemo ih posebno.

U većini gradova 52-62% mladića smatra da je jedan šamar vrsta nasilja. Isto dolazi od 77-91% djevojaka. Ovi rezultati (na opštem nivou) pokazuju da 40-50% mladića i 10-23% djevojaka ima pogrešnu percepciju i minimizira težinu šamaranja kao vida nasilja. Slična situacija je i sa verbalnim uvredama. Oko 14-25% mladića i 0-7% djevojaka smatraju da verbalno vrijeđanje NIJE nasilje. Ova pogrešna percepcija je češća kod mladića nego kod djevojaka.

Između 9% i 21% mladića i 7% do 21% djevojaka smatra da je opravdano da roditelji fizički kažnjavaju i udaraju svoju djecu. Ovo je vjerovatno posljedica tradicionalnih i patrijarhalnih normi koje najčešće podrazumijevaju autokratski stil roditeljstva sa elementima nasilnih mjera „vaspitanja“.

Oko 16-28% mladića smatra da je sramota napustiti tučnjavu. Oko 30-41% njih smatra da je nasilje ponekad jedini način za rješavanje problema i da o tome ne treba razgovarati sa drugima. Procenat djevojaka koje se slažu sa ovim tvrdnjama je manji.

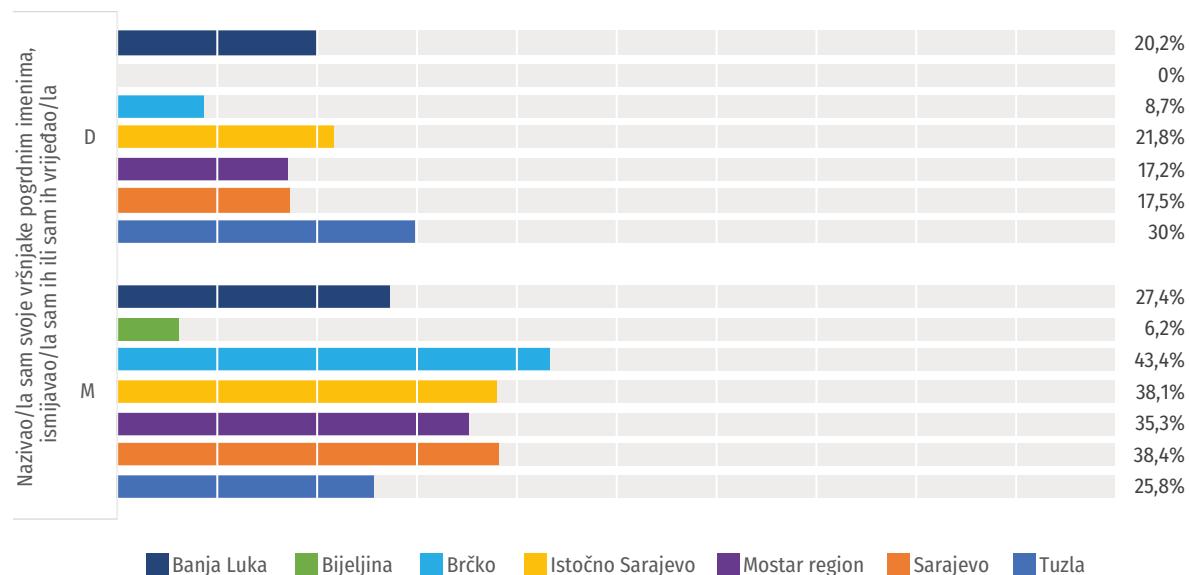
Nema konzistentnih razlika između gradova, osim u Bijeljini. U tom gradu znatno veći procenat mladića i djevojaka (80-90%) prepoznaje različite oblike nasilja i imaju pravilan odnos prema nasilju.

Dakle, značajan procenat mladića i djevojaka šamaranje i psihičko nasilje ne doživljava kao nasilje. Ovo je definitivno problem jer pogrešna percepcija nasilja može rezultirati povećanim nasilničkim ponašanjem i tolerancijom prema njemu. U radu sa mladima svakako je važno naučiti mlade o različitim vrstama nasilja i posljedicama tog nasilja.

Iskustvo sa vršnjačkim nasiljem

Grafikon 8

Psihološko vršnjačko nasilje sa pozicije počinjocu u posljednja 3 mjeseca

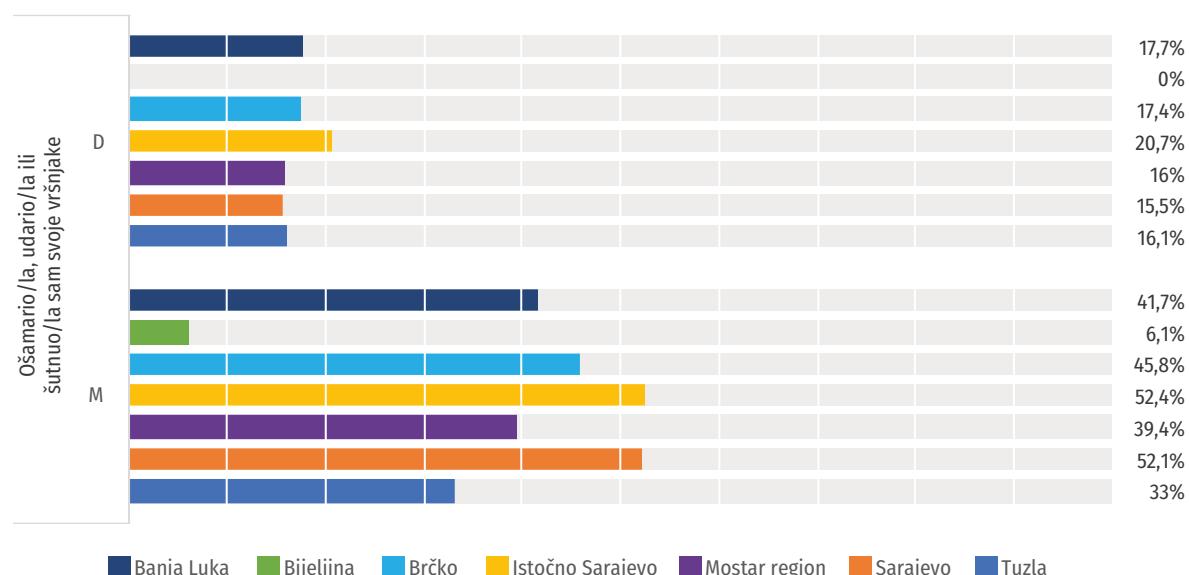

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Grafikon prikazuje nivo počinjenog vršnjačkog nasilja (različitih vrsta) u posljednja tri mjeseca. U većini gradova između 26-43% mladića i 9-30% djevojaka učestvovalo je u vršenju verbalnog i psihičkog nasilja. U Bijeljini ovu vrstu nasilja potvrđuje 6% mladića.

Grafikon 9

Fizičko nasilje sa pozicije izvršioca u posljednja 3 mjeseca

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U šest gradova (osim Bijeljine) počinjeno fizičko nasilje potvrdilo je 33-52% mladića i 16-21% djevojaka. Slično psihičkom nasilju, u Bijeljini fizičku vrstu nasilja potvrđuje 6% mladića.

Tabela 9

Iskustva sa drugim oblicima vršnjačkog nasilja sa pozicije počinioца u posljednja 3 mjeseca

Vrste nasilja		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Slao/la sam uvredljive poruke svojim vršnjacima putem SMS-a ili preko društvenih mreža.	M	10,6	6,2	12,0	25,0	8,8	17,8	11,3
	D	6,3	0,0	0,0	2,3	3,4	1,0	12,9
Seksualno sam uznemiravao/la ili dirao/la druge ljude protiv njihove volje.	M	7,8	0,0	10,8	14,3	3,0	0,0	2,1
	D	1,7	0,0	,0	2,3	0,4	0,0	3,2
Kao član grupe vršnjaka učestvovaо/la sam u nasilničkom činu.	M	15,6	0,0	20,7	19,0	13,7	12,5	15,5
	D	5,1	0,0	4,3	2,3	4,6	4,2	3,3
Verbalno sam uvrijedio/la ili udario/la nekoga za koga sam mislio/la da je homoseksualac.	M	25,8	0,0	20,7	32,3	18,6	19,2	18,6
	D	2,5	0,0	0,0	6,9	1,5	6,2	9,7

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Komentarisaćemo podatke iz šest gradova, jer ovi oblici nasilja nisu identifikovani u Bijeljini. Sajber nasilje, počinjeno na društvenim mrežama, bilježi 9-25% mladića, i do 13% djevojaka.

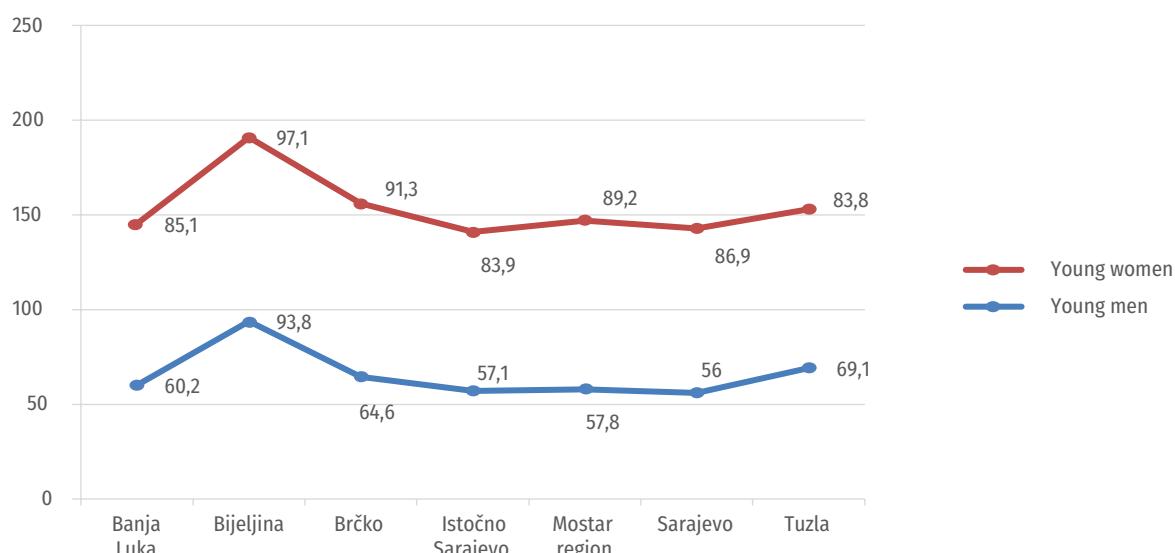
Seksualno uznemiravanje je u većini gradova potvrdilo i do 14% mladića. Veće je u Istočnom Sarajevu i Brčkom. Ova vrsta nasilja nije toliko registrovana kod djevojaka u većini gradova, osim u Tuzli, Istočnom Sarajevu i Banjaluci (do 3%).

Oko 13-21% mladića učestvovalo je u grupnom vršnjačkom nasilju. Najviši nivo je evidentan u Brčkom i Istočnom Sarajevu. Ovu vrstu nasilja potvrdilo je i do 5% djevojaka.

Verbalno ili fizičko nasilje prema osobama koje se doživljavaju kao homoseksualci potvrdilo je 19-32% mladića (najviše u Istočnom Sarajevu) i 0-9% djevojaka (najviše u Tuzli).

Grafikon 10

Procenat onih koji bi prekinuli tučnjavu ili pozvali pomoć kada bi vidjeli tučnjavu između osobe koju poznaju i nekog drugog?

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Na ovom grafikonu možemo vidjeti kako bi mladi reagovali kada bi vidjeli tučnjavu između osobe koju poznaju i nekog drugog. Između 56-69% mladića i između 84-89% djevojaka iz šest gradova tvrde da bi pokušali da zaustave tučnjavu, ili da bi pokušali da pozovu pomoć. Istovremeno, problematično je da bi se oko jedne

trećine mladića, pa čak i više, na neki način uključilo u tučnjavu, umjesto da pokušaju da je zaustave. Ovo bi mogla biti jedna od tema za budući rad sa mladićima. U Bijeljini 97% djevojaka i 94% mladića tvrdi da bi prekinuli tučnjavu.

Rodno zasnovano nasilje i nasilje u vezama

Tabela 10

Stavovi prema rodno zasnovanom nasilju (% se slaže sa sljedećim izjavama)

Izjava		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Ako žena vara muškarca, on ima pravo da je udari.	M	13,4	0,0	9,6	8,7	7,2	7,8	5,2
	D	4,8	0,0	4,3	2,2	1,9	2,0	0,0
Žena treba da toleriše nasilje kako bi održala svoju porodicu na okupu.	M	11,0	0,0	3,6	4,5	5,8	9,5	5,1
	D	3,7	0,0	0,0	0,0	4,2	4,0	0,0
Kada je žena seksualno uznemiravana, to je obično zbog načina na koji se oblači.	M	31,5	0,0	29,7	26,0	29,1	26,3	31,0
	D	12,4	2,9	8,7	10,4	24,4	11,7	31,3

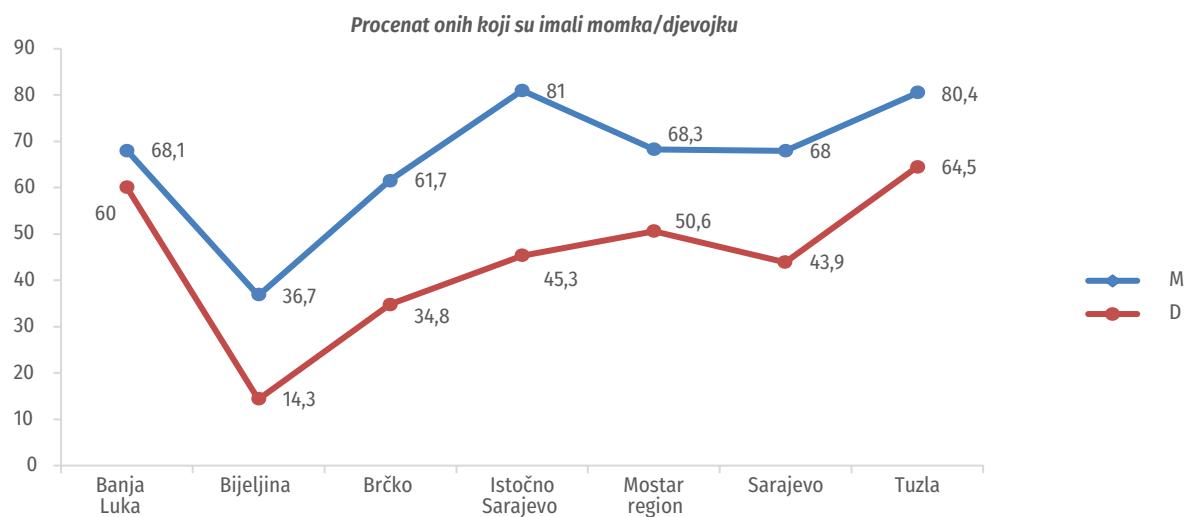
Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Ova tabela predstavlja rezultate o stavovima prema rodno zasnovanom nasilju. Komentarisaćemo podatke iz šest gradova, jer se u Bijeljini učesnici ne slažu sa tvrdnjama. Vidimo da stavovi nekih mladića pokazuju određeno odobravanje rodno zasnovanog nasilja. Oko 7-13% mladića odobrava rodno zasnovano nasilje ako žena vara muškarca. Najveći procenat je u Banjaluci. Oko 26-32% mladića smatra da ako je žena seksualno uznemiravana, to je obično zbog načina na koji se oblači. Oko 4-11% mladića (najveći procenat je u Banjaluci) smatra da žena treba da toleriše nasilje kako bi održala svoju porodicu na okupu.

Stav djevojaka prema rodno zasnovanom nasilju je negativniji, što se i očekivalo. U većini slučajeva slaganje sa izjavama je ispod 5%. Ono što zabrinjava je činjenica da značajan procenat djevojaka smatra da je način na koji se djevojka oblači razlog za seksualno nasilje (8-31%). Najveći procenat je u Tuzli i Mostaru.

Grafikon 11
Iskustvo sa vezama

Napomena. Podaci na grafikonu odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Prije postavljanja pitanja o ponašanju u vezama, ispitali smo učesnike ankete da li su u prošlosti bili u vezi. Oko 62-81% mladića iz šest gradova imalo je vezu.

Procenat djevojaka koje su bile u vezi je nešto manji (34-64%). U Bijeljini je ovaj procenat manji, vezu je potvrdilo 37% mladića i 14% djevojaka.

Tabela 11

Iskustva sa nasiljem u vezi sa pozicije počinjoca (u uzorku onih koji su imali vezu)

Vrste nasilja u vezi		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Da li ste ikada uvrijedili ili ponizili svoju sadašnju ili bivšu djevojku/momku?	M	17,5	11,1	16,0	17,6	15,2	25,5	20,8
	D	39,6	-	37,5	39,0	24,8	26,8	42,1
Da li ste svojoj sadašnjoj ili bivšoj djevojci/momku ograničili ili zabranili komunikaciju sa prijateljima, izlaski, način oblaženja i slično?	M	13,4	22,2	12,0	17,6	10,3	12,2	20,8
	D	10,4	-	0,0	5,6	15,9	15,0	11,1
Jeste li ikada udarili svog partnera?	M	9,3	0,0	4,0	5,9	2,2	3,9	1,3
	D	12,5	-	0,0	14,0	10,7	7,3	15,8
Da li ste ikada imali seks sa partnerom protiv njene/njegove volje?	M	17,6	0,0	16,0	17,6	5,4	8,0	3,9
	D	4,2	-	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0

Napomena. Za neka pitanja podaci za djevojke iz Bijeljine nisu prikazani jer je bilo samo 6 odgovora. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

Kada je u pitanju nasilje u vezi, ono nije zanemarljivo, posebno imajući u vidu činjenicu da većina mladih u ovoj starosnoj grupi nema stalnu vezu. Zanimljivo je da je nasilničko ponašanje djevojaka u vezi slično ili čak više od nasilnog ponašanja mladića. Psihološko nasilje u obliku vrijeđanja i ponizavanja varira između 11% i 25% kod mladića, i 25-42% kod djevojaka.

Fizičko nasilje je različito predstavljeno. Ono varira između 2% i 9% kod mladića (najviše u Banjaluci), i do 16% kod djevojaka. Fizičko nasilje (u vezi) koje su

počinili mladići vidljivije je u Banjaluci, a ono koje su počinile djevojke je najveće u Tuzli, Istočnom Sarajevu i Banjaluci.

Seksualno nasilje od strane mladića prilično je prisutno u nekim gradovima, posebno imajući u vidu težinu takvog nasilja. Ovu vrstu nasilja potvrdilo je 16-18% mladića u Banjaluci, Brčkom i Istočnom Sarajevu, dok se u ostalim gradovima ono kreće između 4% i 8%. Ovakvo nasilje nije zabilježeno kod djevojaka, osim u Banjaluci i Istočnom Sarajevu (3-4%).

Tabela 12

Kako ste reagovali na nasilje u intimnoj vezi?

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Uspješno sam riješio/la situaciju braneći se ili izbjegavajući nasilje	M	27,4	5,6	18,0	0,0	18,5	16,3	20,8
	D	14,9	0,0	0,0	8,3	9,4	4,9	15,8
Nisam mogao/la zaustaviti nasilje; Bio/la sam žrtva.	M	4,3	0,0	2,0	13,3	1,4	2,0	1,3
	D	0,0	0,0	0,0	0,0	3,9	0,0	0,0
Nisam doživio/doživjela nasilje u vezi, pa nisam ni reagovao/la.	M	68,4	94,4	80,0	86,7	80,1	81,7	77,9
	D	85,1	100,0	100,0	91,7	86,7	95,1	84,2

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U ovoj tabeli možemo vidjeti kako su se mladići i djevojke nosili sa nasiljem u vezi, ako su ga doživjeli. Većina, 68-95% uopšte nije imalo taj problem. Među onima koji su doživjeli nasilje u vezi, većina njih tvrdi da su

uspješno riješili problem. Ovo je reklo 13,3% (izraženo brojevima 2 učesnika) mladića iz Istočnog Sarajeva, a 4,3% iz Banja Luke je istaklo da su bili žrtve nasilja u vezi i da ga nisu mogli zaustaviti.

DRUŠTVENE AKTIVNOSTI I AKTIVNOSTI U SLOBODNO VRIJEME

Tabela 13

Provođenje slobodnog vremena na sedmičnoj bazi (nekoliko puta sedmično ili više)

Vrste aktivnosti		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Istočno Sarajevo	Mostarska regija	Sarajevo	Tuzla
Druženje s prijateljima	M	78,1	93,9	85,3	90,0	86,8	80,0	88,5
	D	87,8	86,2	73,9	89,1	82,5	77,0	53,4
Kulturne aktivnosti (koncerti, pozorište, itd.)	M	10,6	0,0	13,4	10,5	6,4	6,6	7,3
	D	8,8	0,0	4,3	2,4	9,4	8,3	6,7
Gledanje TV-a	M	69,9	57,1	62,6	50,0	73,9	62,6	73,0
	D	66,3	41,7	87,0	65,1	74,0	66,7	53,3
Surfanje na društvenim mrežama (Instagram, Facebook, itd.)	M	88,5	100,0	93,9	80,0	94,8	96,0	97,0
	D	97,6	100,0	95,6	96,4	98,4	97,9	100,0
Pomaganje roditeljima	M	86,8	44,9	80,3	95,0	94,7	92,0	100,0
	D	91,3	55,6	95,7	100,0	97,3	98,0	90,0
U kafiću ili klubu	M	52,6	34,7	40,9	70,0	59,4	38,6	41,7
	D	46,3	19,4	34,8	54,9	50,8	46,3	13,3
Učenje ili čitanje	M	53,7	79,6	62,6	75,0	72,0	72,0	82,3
	D	78,8	97,2	95,7	94,0	87,6	92,6	86,6
Dosadno, uglavnom sam	M	29,5	10,2	36,1	25,0	23,5	24,0	33,3
	D	36,3	14,0	39,1	34,9	36,7	49,4	63,3
Sport ili rekreacija	M	70,2	59,2	69,5	65,0	75,4	85,2	77,1
	D	50,0	38,9	65,2	58,0	52,2	59,6	46,7
Rad ili volontiranje u grupi mladih ili nekom drugom udruženju.	M	9,8	0,0	8,4	15,0	11,4	4,1	9,4
	D	7,6	0,0	4,3	3,6	13,7	9,7	6,6

Napomena. Podaci u tabeli odnose se na procenat (%) slaganja ispitanika sa izjavama iz GEM skale. Autor.

U ovoj tabeli možemo da vidimo kako mladići i djevojke provode svoje slobodno vrijeme na sedmičnoj bazi. Vidimo da u većini aktivnosti nema velikih razlika između gradova. Najveći procenat djevojaka i mladića (od 60% do 100%) provodi svoje slobodno vrijeme družeći se sa prijateljima, gledajući televiziju, surfajući po društvenim mrežama, pomažući roditeljima, učeći. Nešto manji procenat mladića i djevojaka (47-85%) provodi vrijeme baveći se sportom ili u kafiću (35-70%). Od 10% do 63% mladih navodi da svoje slobodno vrijeme provode usamljeni ili im je dosadno. Do 15% mladih je uključeno u volonterski rad. Mladi provode najmanje vremena baveći se nekim kulturnim aktivnostima (2-13%).

Mladići su više uključeni u sportske aktivnosti i kafiće. Djevojke provode više vremena učeći i pomažući roditeljima.

Možemo zaključiti da mladi provode vrijeme na različite načine. Neke od tih aktivnosti su kreativne, dok neke nemaju svrhu ili cilj. Bilo bi bolje da su neke ne-kreativne aktivnosti manje prisutne.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

RODNI ODNOŠI

Značajan broj mladih, posebno mladića, izražava rodne stereotipe. U većini gradova (sa izuzetkom Bijeljine) oko 30-50% mladića izražava rodno neravopravne stavove prema rodnim ulogama i rodnim normama. Oko 60-90% mladića, pa čak i više, pokazuje netrpeljivost prema homoseksualcima. U većini gradova između 7 i 30% djevojaka pokazuje rodno neravopravne stavove. Stavovi djevojaka prema homoseksualcima su otvoreniji nego stavovi mladića.

Preporuka:

U budućem radu veoma je važan rad sa mladima u cilju poništavanja tradicionalnih rodnih stereotipa koji često otvaraju vrata nasilju u porodici ili nasilju u intimnim vezama. Društvene norme i očekivanja stvaraju društveni pritisak gdje na kraju mladići, željni da dokažu svoju muškost, snagu i moć u javnosti, često posežu za potpuno absurdnim ili rizičnim ponašanjem. Ako im se na nekim radionicama objasni ova uslovljena reakcija, vrlo je moguće da bi se zbog potrebe za samostalnošću i autentičnošću okrenuli zdravijim životnim stilovima.

ZDRAVLJE

Određeni broj mladih je u kontaktu i konzumira psihohaktivne supstance. U većini gradova mladići češće koriste psihohaktivne supstance nego djevojke.

Do 22% mladih puši cigarete. Očekivano, marihuana se manje koristi. U većini gradova marihanu je koristilo 3-14% mladića i do 7% djevojaka. Najveća razlika između gradova je u upotrebi alkohola. Između 26% i 41% mladića iz Banjaluke, Istočnog Sarajeva i Brčkog pije alkohol (nekoliko puta mjesечно ili više). Manji procenat mladića iz Bijeljine, Sarajeva, Tuzle i Mostara navodi da pije. Djevojke piju manje od mladića, ali su odnosi između gradova slični.

Preporuka:

Dobijeni rezultati o broju mladih koji koriste psihohaktivne supstance nisu tako visoki, ali imajući u vidu razvojne karakteristike mladih može se očekivati da će se u narednom periodu mladi češće suočavati sa ovom promjenom. Zato bi budući preventivni programi trebali biti usmjereni na: upoznavanje sa različitim psihohaktivnim supstancama i posljedicama njihove upotrebe; preispitati motive kod mladih zašto se odlučuju na upotrebu psihohaktivnih supstanci; kako se oduprijeti pritisku vršnjaka. Ovim problemima se posebno treba baviti u opština u kojima je ovaj problem izraženiji.

Većina mladih je pozitivno ocijenila svoje mentalno zdravje. Stanje sreće dominira u posljednjih mjesec dana (71-86% mladića i 60-82% djevojaka) u većini grada-va (sa izuzetkom Bijeljine). Sličan proce-nat mladih izražava samopoštovanje. Do 13% mladića i 12-27% djevojaka ispoljava bespomoćnost. Dakle, lošija psihička stan-ja bila su češća kod djevojaka nego kod mladića. Mladići i djevojke obično dobijaju podršku od svojih prijatelja, majki ili bliže rodbine. U prosjeku imaju dva do pet prijatelja kojima mogu otići kada se osje-ćaju loše.

Preporuka:

Uprkos činjenici da većina mladih daje pozitivno mišljenje o svom mentalnom zdravju, neophodno je obratiti pažnju na značajan procenat onih koji pokazuju znake bespomoćnosti, što je veoma usko povezano sa depresijom. Važno je informisati mlade kome se mogu obratiti u slučaju da imaju određenih psihičkih proble-ma. U proces psihološke podrške važno je više uključiti očeve.

Znanje mladića i djevojaka o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, polno prenosivim infekcijama i kontraceptivnim sredstvima je na prilično niskom nivou. U većini sluča-jeva procenat tačnih odgovora u prosjeku je oko 20-50%. Nema značajnih i dosljednih razlika s obzirom na rod. Mladi u Bijeljini su u većini slučajeva imali veći procenat tač-nih odgovora u odnosu na mlade iz drugih gradova. Velika većina mladića (68-84%) i djevojaka (89-100%) navodi da nisu imali snošaj. Među onima koji su imali snošaj veći je procenat onih koji su koristili kontracep-tivna sredstva. Većina mladića i djevojaka (74-91%; sa izuzetkom djevojaka u Bijeljini) nikada nije posjetila ljekara radi provjere seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Preporuka:

Rezultati pokazuju da mladi nisu dovolj-no informisani o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, stoga je veoma važno i dobro da budu-ći program predviđa aktivan rad na seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Pored edukacije o repro-duktivnom zdravlju i kontraceptivnim sredstvima, važno je da mladi shvate važnost redovnih lje-karskih pregleda. Ovo je posebno važno jer će mladi u bliskoj budućnosti biti zrelijii i seksualno aktivniji, pa su poten-cijalni rizici veći.

ISKUSTVO SA NASILJEM

Značajan procenat mladića i djevojaka iz većine gradova ima pogrešnu predstavu o nasilju, i ne doživljavaju šamaranje i psihičko nasilje kao nasilje. Takođe, značajan broj mladića i djevojaka smatra prihvatljivim da roditelji fizički kažnjavaju svoju djecu. Ovo je definitivno problem jer pogrešna percepcija nasilja može rezultirati povećanim nasilničkim ponašanjem i tolerancijom prema njemu. Izuzetak je Bijeljina gdje znatno veći procenat mladića i djevojaka prepoznaće različite oblike nasilja.

Preporuka:

Pogrešna predstava o nasilju može kasnije dovesti do povećanog nasilja ili tolerancije prema nasilju. Obrazovni programi treba da upoznaju mlade sa različitim oblicima nasilja, uključujući i psihičko nasilje i podignu svijest mladih da fizičko kažnjavanje djece nije optimalan način vaspitanja.

Značajan broj mladih, posebno mladića, učestvovao je u različitim oblicima vršnjačkog nasilja. Ovaj zaključak i sljedeći podaci se ne odnose na Bijeljinu gdje je zabilježeno značajno manje nasilja. Osim psihičkog nasilja, ono što zabrinjava je fizičko nasilje, pogotovo što se dogodilo u posljednja tri mjeseca. Između 26-43% mladića i 9-30% djevojaka iz većine gradova učestvovalo je u vršenju verbalnog i psihičkog nasilja. Izvršeno fizičko nasilje potvrdilo je 33-52% mladića i 16-21% djevojaka iz većine gradova. Grupno i sajber nasilje zabilježeno je u manjoj mjeri (do 25%). Seksualno uznemiravanje je u većini gradova potvrdilo i do 14% mladića. Pozitivno je to što većina djevojaka (84-89%) i mladića (56-69%) tvrdi da bi pokušali da zaustave nasilje, ako do njega dođe.

Preporuka:

U budućim preventivnim programima potrebno je posvetiti pažnju svim oblicima vršnjačkog nasilja: psihičkom, fizičkom, seksualnom, sajber, grupnom i dr. Zbog brutalnosti posljedica fizičkog nasilja, rad treba posebno usmjeriti na prevenciju fizičkog nasilja. U okviru edukativnih programa bilo bi korisno uključiti podteme: oblici nasilja (obratiti pažnju na ispoljavanje psihičkog nasilja); kada i zašto postajemo nasilni; kako se suočiti s ljutnjom; nenasilne i asertivne komunikacijske tehnike; empatija sa žrtvama nasilja; kako se angažovati i zaustaviti vršnjačko nasilje, itd. Ne treba zaboraviti da su svi oblici nasilja bili prisutni i među djevojkama, a ovi programi bi trebali uključiti i djevojke.

RODNO ZASNOVANO NASILJE I NASILJE U VEZAMA

Stavovi nekih mladića i djevojaka pokazuju odobravanje rodno zasnovanog nasilja. U zavisnosti od pitanja, 4-31% mladića iz većine gradova smatra da nasilje ima smisla ili da žena treba da trpi nasilje u porodici. Uglavnom se slažu sa tvrdnjom da je žena kriva ako je silovana zbog načina na koji se oblači. Sa sličnim tvrdnjama se slaže i manji procenat djevojaka, čak do 5%. U Bijeljini su rezultati nešto drugačiji i bolji.

Prisutni su različiti oblici nasilja u vezama, ali ne toliko. Oko 62-81% mladića i 34-64% djevojaka imalo je vezu. Psihološko nasilje u vezi, u vidu vrijeđanja i ponižavanja, varira između 15% i 25% kod mladića i 25-42% kod djevojaka. Fizičko nasilje varira između 2% i 9% kod mladića, i do 16% kod djevojaka. Zanimljivo je da je nasilničko ponašanje djevojaka u vezi slično ili čak više od nasilničkog ponašanja mladića. Seksualno nasilje je potvrdilo 16-18% mladića (u Banjaluci, Brčkom i Istočnom Sarajevu), dok je u ostalim gradovima između 4% i 8%. Takvo nasilje nije zabilježeno kod djevojaka (osim 3-4% u Banjaluci i Istočnom Sarajevu).

Preporuka:

U okviru budućeg preventivnog programa pažnju treba posvetiti nekoliko stvari. Razviti stavove o rodnim odnosima sa učesnicima, kao i kako oni odražavaju rodno zasnovano nasilje. Neophodno je provjeriti percepciju rodno zasnovanog nasilja, te u kojoj mjeri i na koji način je ono prisutno u životima učesnika istraživanja. Posebno obratite pažnju na percepciju djevojaka, jer je nasilničko ponašanje u vezi bilo prisutno i kod njih. Potrebno je provjeriti da li se radi o ponašanju učinjenom iz šale ili se radi o stvarnom nasilju.

DRUŠTVENE AKTIVNOSTI

Mladi provode svoje slobodno vrijeme radeći različite vrste aktivnosti; neke su korisne i kreativne, dok bi neke druge (poput druženja u barovima) mogле biti manje zastupljene.

Možemo primjetiti da u većini aktivnosti nema većih razlika između gradova. Najveći procenat djevojaka i mladića svoje slobodno vrijeme provodi družeći se sa prijateljima, gledajući televiziju, surfajući po društvenim mrežama, pomažući roditeljima, učeći. Nešto manji procenat mladića i djevojaka provodi vrijeme bavеći se sportom ili u kafiću, ili su usamljeni i dosadno im je. Mladi provode najmanje vremena učestvujući u kulturnim aktivnostima. Mladići se više bave sportskim aktivnostima, provode vrijeme u kafićima. Djevojke provode više vremena učeći.

Preporuka:

Bilo bi važno u svakom gradu obezbijediti aktivnosti koje bi omogućile kvalitetno slobodno vrijeme mlađih. To je vjerovatno jedan od glavnih mehanizama zdravog odgoja i odrastanja koji bi dodatno doprinio prevenciji asocijalnih ponašanja mlađih.

Specifičnosti vezane za rod i mjesto stanovanja

Ako uporedimo rezultate uzimajući u obzir rod, možemo vidjeti neke sličnosti, ali i razlike.

Učesnici oba roda imaju prilično nizak nivo znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i kontraceptivnim sredstvima. U budućnosti ovoj oblasti treba posvetiti veliku pažnju. Mladići i djevojke izražavaju određene rodne stereotipe, ali su oni prisutniji kod mladića. Mladići imaju dosta viši nivo negativnih odnosa prema homoseksualcima. Mladići češće koriste psihoaktivne supstance, poput alkohola i cigareta. Većina daje pozitivno mišljenje o mentalnom zdravlju, ali možemo vidjeti da djevojke pokazuju bespomoćnost više od mladića. Nasilje je izraženije kod mladića, ali fizičko nasilje u vezi je prisutno i kod djevojaka i na to treba obratiti pažnju.

Ako uporedimo gradove, vidimo da je situacija drugačija i da ne možemo generalizovati da mladi iz nekog grada žive bolje ili lošije. Najveća razlika je između Bijeljine i drugih gradova. U većini slučajeva bolji su rezultati u Bijeljini. Ovi rezultati (u Bijeljini) su ponekad prilično ekstremni, pa se pitamo da li su objektivni i realni, te koliko su ispitanci bili iskreni i ozbiljni prilikom popunjavanja upitnika. Ova dilema je jedna od slabosti ovog istraživanja o kojoj smo govorili u uvodu.

Neke karakteristike za druge gradove su zajedničke. Stavovi i ponašanje u oblasti rodnih odnosa identifikovani su kao problem u većini gradova. To se konkretnije odnosi na stereotipne rodne uloge, dominaciju muškarca u oblasti seksualnih odnosa, donošenja odluka u porodici, učešća u porodičnim obavezama, odnosa prema homoseksualcima, itd. Homofobija je prisutna u svim gradovima, nešto manje kod djevojaka.

Znanje djevojaka i mladića o temama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja generalno je nisko u većini gradova. Značajan procenat mlađih ima zabludu o nasilju. Određene vrste fizičkog i psihičkog nasilja ne doživljavaju se kao nasilje. Dakle, nisu utvrđene konzistentne razlike u stavovima prema rodnim odnosima, mentalnom zdravlju, vršnjačkom nasilju i znanju o reproduktivnom zdravlju. Najveća razlika između gradova je u upotrebi alkohola. Učesnici ankete iz Banjaluke, Istočnog Sarajeva i Brčkog piju mnogo više od učesnika iz drugih gradova. U istim gradovima nešto veći procenat mladića potvrdio je seksualno nasilje.

OPŠTI ZAKLJUČAK

Podaci iz različitih oblasti istraživanja pokazuju da su jedan od centralnih problema u životu mladića i djevojaka neke društvene norme koje usmjeravaju druge probleme. Rodni stavovi učesnika, posebno mladića, prilično su ispunjeni rodnim stereotipima. Prisutna je upotreba psihoaktivnih supstanci, posebno u pojedinih gradovima. Mentalno zdravlje u većini poduzoraka je na zadovoljavajućem nivou. Kod mladih dominira stanje sreće, sa povremenim fazama nesreće i nervoze. Znanje djevojaka i mladića iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlju generalno je nisko u svim gradovima. Značajan procenat mladih u svim gradovima ima nisku svijest o vrstama nasilja. Među mladima su prisutne sve vrste nasilja, a neke od njih (npr. fizičko) su na nivou koji je zabrinjavajući. Određene vrste fizičkog i psihičkog nasilja se ne doživljavaju kao nasilje.

Važno je raditi na smanjenju ovih pojava, posebno jer to dovodi do drugih problema. Nesporno je da neki preventivni programi koji se bave ovim problemima mogu donijeti određene pozitivne rezultate. Nadamo se da će aktivnosti koje CARE planira sa svojim partnerima poboljšati situaciju. Dodatno, ovim konkretnim programima šira društvena zajednica treba da obezbiđedi ambijent (npr. kroz sport, umjetnost ili kulturu) u kojem bi mladi mogli, nesmetano i uz minimalne troškove, kreativno ispunjavati svoje slobodno vrijeme i razvijati prosocijalne vrijednosti.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

